

УДК 377. 134:7 (07)

Ольга Музика

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ХУДОЖНИКА-ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається актуальне питання мистецько-педагогічної освіти: проблема професійного саморозвитку особистості майбутнього художника-педагога в процесі фахової підготовки. Розкривається роль викладача фахових дисциплін в контексті формування у студентів позитивної мотивації до художньо-творчої діяльності та любові до майбутньої професії. Підкреслюється важливе значення самостійної роботи, як необхідного компонента фахової підготовки, самовдосконалення, саморозвитку і самореалізації.

Ключові слова: саморозвиток особистості, професійний саморозвиток, фахова підготовка, самовдосконалення, самореалізація, майбутній художник-педагог, мотивація, самостійна робота.

В статье рассматривается актуальный вопрос художественно-педагогического образования: проблема профессионального саморазвития личности будущего художника-педагога в процессе специальной подготовки. Раскрывается роль преподавателя специальных дисциплин в контексте формирования у студентов позитивной мотивации к художественно-творческой деятельности и любви к своей профессии. Подчеркивается важность самостоятельной работы, как необходимого компонента специальной подготовки, самоусовершенствования, саморазвития и самореализации.

Ключевые слова: саморазвития личности, профессиональное саморазвитие, специальная подготовка, самоусовершенствование, самореализация, будущий художник-педагог, мотивация, самостоятельная работа.

The actual questions of artistic and pedagogical education: the problem of professional self-development of the future artist - teacher during the professional training is described in this article. It is noted that this problem should be considered in connection with personal, creative, spiritual and value formation and self-realization of a teacher. The role of the teacher of professional disciplines in the context of the students' positive motivation for artistic and creative activities and love to future profession is described. The importance of independent work, as a necessary component of professional training, self-improvement, self-development and self-realization is underlined in this article. The main factors of professional self-development of the future artist-teacher during professional training are defined.

Key words: self identity, professional self-development, professional training, self-improvement, self-fulfillment, the future artist-teacher, motivation, self-study.

В умовах глибоких і динамічних перетворень в усіх сферах нашої держави відбуваються суттєві зміни освітньої парадигми у контексті визначення домінуючих тенденцій глобалізації, фундаменталізації, технологізації та гуманізації. Це зумовлює утвердження в суспільстві загальнолюдських духовних, моральних і культурних цінностей. Тому головною метою освіти є виховання особистості з гуманістичним світоглядом, духовно і морально зрілої, спрямованої на особистісне зростання і професійний саморозвиток.

Відтак, освітньо-виховний простір вищого навчального закладу має бути спрямованим на всебічний розвиток здібностей, розкриття творчого потенціалу кожного студента, формування позитивної мотивації до творчої діяльності та позитивного ставлення до майбутньої професії, оскільки всі ці чинники сприятимуть підготовці майбутнього фахівця до професійного самовдосконалення і саморозвитку.

Особливо важливою проблема професійного саморозвитку постає у контексті підготовки майбутніх фахівців у галузі мистецької освіти, зокрема, вчителів образотворчого мистецтва. Саме на вчителів мистецьких дисциплін значною мірою покладається вирішення питань творчого розвитку особистості дитини, адже мистецтво здатне проникати у найпотаємніші куточки людської душі. Ці ідеї закладені у працях українських педагогів-гуманістів, зокрема Г. Ващенко, М. Драгоманова, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського, П. Юркевича та ін., знаходять підтвердження у дослідженнях та концепціях провідних вітчизняних науковців в галузі мистецької освіти (Н. Гуральник, А. Козир, Н. Миропольська, О. Михайличенко, Г. Ніколаї, О. Олексюк, О. Отич, В. Орлов, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Реброва, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін.).

Проблема саморозвитку особистості перебуває у центрі уваги багатьох науковців. На теоретико-методологічному рівні вона висвітлена в працях вітчизняних (І. Бех, О. Газман, В. Зінченко, Г. Костюк, О. Киричук, Л. Кулікова та ін.) і зарубіжних (Р. Ассаджіолі, Р. Бернс, А. Маслоу, А. Менегетті, Г. Олпорт, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.) дослідників.

Важливий аспект у процесі саморозвитку особистості – мотивації саморозвитку розкрито у працях В. Волкова, А. Дмитренка та ін. Визначенням провідних шляхів і засобів саморозвитку фахівця як передумови його ефективної діяльності займалися В. Гребенюк, П. Горностай, Т. Титаренко, В. Щербакова та ін.

Професійний саморозвиток майбутнього вчителя є актуальною проблемою у наукових працях психологів і педагогів: Г. Балл, Л. Виготський, Н. Кічук, С. Рубінштейн, С. Смирнова, Б. Федоришин,

І. Харламов та ін. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів вивчали О. Абдуліна, Ю. Бабанський, Н. Гузій, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Сластьонін та ін.

Роль мистецтва у розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога, духовно-особистісні принципи підготовки вчителя, удосконалення сутнісних основ педагогічної освіти, розкрили у своїх наукових доробках П. Воловик, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Лещенко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.

Питання професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва досліджували Т. Батієвська, О. Каленюк, О. Кайдановська, С. Коновець, Ю. Мохірева, М. Пічкур, Л. Покровщук, О. Смірнова, Г. Сотська, М. Стась, Т. Стрітьєвич, Т. Штикало та ін.

Однак проблему професійного саморозвитку майбутніх педагогів-художників у процесі фахової підготовки досліджено ще недостатньо.

Метою статті є висвітлення актуального питання мистецько-педагогічної освіти: проблеми професійного саморозвитку особистості майбутнього художника-педагога в процесі фахової підготовки; ролі викладача фахових дисциплін в контексті формування у студентів мотивації до саморозвитку та любові до майбутньої професії.

Проблема саморозвитку особистості привертала до себе увагу ще з часів античності, але предметом детального аналізу стала переважно у другій половині ХХ століття.

На важливості процесу саморозвитку наголошували філософи Аристотель, Гегель, Демокрит, І. Кант, Платон, Г. Сковорода, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, П. Юркевич; педагоги А. Дістервег, Я. Коменський, Ж. Ж. Руссо, С. Русова, К. Ушинський та ін.

Проблема саморозвитку, становлення особистості, сутності загальнолюдських і національних цінностей, духовної культури, її зв'язків з різними видами людської діяльності, досліджувалась такими видатними філософами, як В. Андрущенко, М. Бахтін, М. Бердяєв, Г. Горак, О. Киричук, О. Лосєв, Х. Ортега-і-Гассет, В. Розанов, В. Соловйов, Г. Сковорода та ін.

У психології та педагогіці ця проблема розглядається в рамках Я-концепції (Р. Бернс, Е. Еріксон), проблеми людського «Я» і самосвідомості особистості (І. Дубровіна, І. Кон, К. Роджерс та ін.), самовиховання особистості (О. Кочетов, Л. Рувинський та ін.), саморегуляції діяльності (М. Боришевський, О. Конопкін, Ю. Миславський), самовизначення особистості (Є. Климов, І. Чечель та ін.).

У «Великій сучасній енциклопедії з педагогіки» саморозвиток визначається як «процес збагачення діяльнісних здібностей та інших особистісних якостей людини в ході різних видів її цілеспрямованої діяльності, основою якого є розпредмечування (присвоєння) соціального досвіду і досягнень культури, втілених у реаліях, які залучаються в процес тої чи іншої діяльності» [7, с. 513].

Аналіз наукової літератури з проблеми саморозвитку особистості

свідчить, що саморозвиток – генетично закладений у людині спосіб особистісної самореалізації. У філософських та психолого-педагогічних працях важливим чинником саморозвитку особистості визнається творчість, як органічна людська потреба, у процесі якої людина створює сама себе (М. Бердяєв, Г. Сковорода, П. Юркевич та ін.).

Більшість науковців розуміють феномен саморозвитку, як обов'язково внутрішній, мотиваційний процес, спрямований на досягнення конкретної мети; як свідоме самовдосконалення (Г. Костюк, М. Боришевський, М. Костогризов). Внутрішньо організовані процеси відбуваються за умови, що сама особистість спрямована на саморозвиток. Процес саморозвитку безперервний, відбувається протягом усього життя.

У концепції саморозвитку особистості Г. Костюка розкривається співвідношення розвитку як власної активності суб'єкта і як наслідку його взаємодії з навколишнім середовищем. Виходячи з цього, освітнє середовище вищого навчального закладу може розглядатися як оптимальне для розвитку та саморозвитку особистості студента. Численні наукові дослідження доводять необхідність переходу психолого-педагогічної діяльності викладача на якісно новий рівень суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Це можливо лише завдяки саморуку прагнень і цілей, засвоєнню особистістю соціального досвіду в процесі діяльності, зокрема, навчально-виховної [2].

Ми поділяємо погляди Г. Селевко, який вважає, що метою і засобом у синергетичному педагогічному процесі стає домінанта самовдосконалення особистості, що включає в себе установки, спрямовані на самоосвіту, на самовиховання, на самоствердження, самовизначення, саморегуляцію і самоактуалізацію [9].

Важливою передумовою саморозвитку особистості є внутрішня потреба у самопізнанні себе. Самопізнання – це вивчення себе як частини природи, частини Всесвіту, виявлення своїх особливостей і потреб, розуміння себе як частини соціуму, усвідомлення себе як морального так і духовного феномену.

Саморозвиток відображає в активній формі особливості внутрішнього світу особистості, який має власні просторово-часові координати, в яких здійснюються неперервні діалоги особистості з собою, іншими значимими людьми. Внутрішній світ знаходиться в процесі постійного становлення і розвитку.

Так, В. Маралов вважає, що саморозвиток – це фундаментальна здатність людини ставати і бути справжнім суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичної перебудови, здійснювати особистісний вибір на основі пізнання себе [4].

Відзначаючи роль мотивації в організації спрямованості особистості, В. М'ясищев підкреслював, що результати, яких досягає людина у своєму житті, лише на 20–30% залежать від її інтелекту, а на 70–80% – від мотивів, які у цієї людини є і які спонукають її відповідно себе поводити

[6, с. 5–14].

Тому, на нашу думку, саме мотивація є основним джерелом творчої активності особистості й умовою її творчого зростання, отже, й саморозвитку. Завдяки мотивації у студентів формуються стійкі інтереси, зацікавленість у поглибленні знань (самонавчання), підвищенні свого освітнього рівня (самоосвіта), духовного збагачення (самовдосконалення). Все це суттєво впливає на динаміку їхнього особистісного і професійного саморозвитку.

Таким чином, можна зробити висновок, що саморозвиток – це постійний, усвідомлений і керований особистістю процес, результатом якого є удосконалення фізичних, духовно-творчих і розумових можливостей людини, розгортання її індивідуальності, тобто, рух до самовдосконалення.

Відтак, проблему професійного саморозвитку особистості майбутнього художника-педагога слід розглядати у взаємозв'язку з його особистісним, творчим, духовно-ціннісним становленням і самореалізацією.

На нашу думку, у процесі саморозвитку майбутнього педагога особливо важливим є питання самоорганізації, яке визначається як «діяльність і здібності особистості, пов'язані з умінням організувати себе, які проявляються в цілеспрямованості, активності, усвідомленості мотивації, плануванні своєї діяльності, самостійності, швидкості прийняття рішень і відповідальності за них, критичності оцінки результатів своїх дій, почуття відповідальності» [7, с. 512]. Як правило, студенти з високим рівнем самоорганізації здатні до самоконтролю, чіткого планування і регулювання своїх дій, а також виявляти вольові зусилля у складних ситуаціях, що виникають на шляху до поставленої мети.

У дослідженні П. Харченко, готовність до професійного саморозвитку розкривається як «внутрішньо-цілісне поєднання всіх структурних складових психіки особистості, спрямоване на її конструктивну взаємодію із зовнішнім світом шляхом отримання особистісно значущого і адекватного вимогам соціуму результату професійної діяльності, що є процесом, котрий не обмежується змістом набутого досвіду, а ґрунтується на актуалізованому прагненні до особистісного та професійного зростання» [11, с. 11]. Готовність до професійного саморозвитку характеризується також здібностями особистості, її духовним та інтелектуальним потенціалом, інтересами, переконаннями та прагненнями і проявляється в активній, творчій позиції щодо пізнання навколишнього світу.

На думку Т. Стрільєвич, здатність до професійного саморозвитку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва відображається в готовності до успішного виконання певного виду продуктивної діяльності, як педагогічної, так і образотворчої [10].

У науковій праці О. Маркової змістовими характеристиками цілісного професійного саморозвитку є: професійна самосвідомість, прийняття себе як професіонала; постійне самовизначення; саморозвиток

професійних здібностей, інтеріальність, самопроектування, побудова власної стратегії професійного зростання, побудова та реалізація свого професійного життя та ін. [5, с. 103].

Іншими словами, для того щоб досягти вагомих результатів, необхідно постійно вивчати себе, знати свої переваги і недоліки, поступово формувати в собі той внутрішній стрижень, на якому буде будуватися особистісний і професійний саморозвиток.

У визначенні джерел активності саморозвитку необхідно враховувати те, що соціальне оточення, виховання, навчання можуть прискорювати чи гальмувати цей процес. Тому роль педагога-наставника полягає в тому, щоб допомогти особистості студента в побудові індивідуальної траєкторії саморозвитку, в пошуку та реалізації суттєвих смислів, набутті вільних життєвих виборів і відповідальності за зроблені вибори, в побудові відносин з іншими людьми і розкритті духовного потенціалу.

Слід підкреслити, що важливою умовою саморозвитку і самореалізації особистості студента є творча активність, механізмом розвитку якої є пошук. Творча пошукова діяльність є необхідною для підвищення самостійності, активності у навчальному процесі, розвитку мислення і пізнавальних інтересів, отже, є важливим компонентом саморозвитку особистості й необхідною умовою її самореалізації.

Невід'ємною складовою системи комплексу форм і методів, що забезпечують успішність професійного і особистісного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва, є самостійна робота студентів. Її мета – формування самостійності, активізація творчої розумової діяльності, збудження потягу до творчості, освоєння різних художніх технік і матеріалів, удосконалення майстерності виконання робіт. Самостійність навчання полягає у вміннях студента систематизувати, планувати, контролювати свою діяльність при відсутності допомоги викладача [1, с. 199].

Для художньо-педагогічної освіти самостійна робота має першочергове значення, адже за той час, який відведений на аудиторні заняття згідно навчальних планів підготовки фахівців, досягнути високих результатів практично неможливо. Тому можна вважати, що самостійна робота студентів повинна стати невід'ємною частиною їх щоденної праці, важливою умовою професійного і творчого саморозвитку.

Серед провідних фахових дисциплін професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, які мають невичерпний потенціал для саморозвитку студентів, слід виокремити живопис, рисунок, композицію, декоративно-прикладне мистецтво, художнє конструювання та інші. Виконання програмних завдань і завдань самостійного характеру вимагає їхнього включення до продуктивної навчально-творчої й художньої діяльності, що стимулює творчий пошук, мотивацію до самовдосконалення, саморозвитку.

Педагогічний підхід до вирішення цього питання полягає в тому, щоб: збуджувати і постійно підтримувати у студентів стан активної зацікавленості науковими і мистецькими цінностями; всією системою навчання і виховання; цілеспрямовано формувати інтерес, як цінну властивість особистості, що сприяє її творчій самостійності, цілісному саморозвитку.

Вирішальну роль при цьому відіграє позиція самого педагога, його ентузіазм, атмосфера свободи думки. Основні прийоми досягнення цієї мети: виявлення інтересу до дій студентів; доступні творчі завдання; розкриття особистісної значущості зробленого студентами; прийняття і заохочення різних відповідей і способів виконання завдань студентами; підвищення значення відповіді, навіть помилкової, пошук у ній зерна раціональності; не підкреслювати почуття провини після зробленої помилки [3].

Для розвитку позитивної мотивації в навчанні й творчості слід забезпечити процес переживання емоцій задоволення від досягнення успіхів, проявів самостійності та ініціативності, можливості самоствердження тощо [8, с. 95].

У контексті нашого дослідження ми можемо визначити професійний саморозвиток майбутнього художника-педагога як безперервний, свідомий, цілеспрямований процес особистісного та професійного зростання, спрямований на підвищення рівня професіоналізму, заснований на інтеграції образотворчих знань, умінь і навичок та самостійній, систематичній, високоорганізованій, продуктивній творчій діяльності.

Основними чинниками професійного саморозвитку майбутнього художника-педагога у процесі фахової підготовки можна визнати:

- усвідомлення особистістю студента необхідності в саморозвитку, як професійному, так і особистісному;
- використання природних потенціалів для самостійної побудови власної життєвої траєкторії та активного включення в професійну педагогічну діяльність;
- творчу спрямованість діяльності студента через усвідомлення гуманності професії вчителя, орієнтацію на загальнолюдські цінності;
- розвиток у майбутнього педагога діалогового рефлексивного мислення;
- оволодіння особистістю студента механізмами саморефлексії;
- безперервне розширення інформаційно-культурної бази майбутніх педагогів, включення в освітній діалог на основі оволодіння інноваційними пізнавальними технологіями;
- діяльнісна самореалізація майбутнього художника-педагога в різних формах навчально-виховного процесу, педагогічній та художній творчості.

Сутністю художньо-педагогічної освіти є гармонійний розвиток особистості майбутнього вчителя, який повинен володіти ґрунтовними

знаннями у сфері образотворчого мистецтва, педагогічної науки, психології, методики викладання фахових дисциплін. Лише за таких умов він зможе реалізувати свій потенціал у професійній і творчій діяльності, досягнути вершин саморозвитку і самовдосконалення.

Відтак, система фахової мистецької освіти у вищих навчальних закладах має готувати не лише педагога-предметника, який передаватиме свої знання і вміння підростаючому поколінню, а й педагога-наставника, друга і порадника, який буде докладати максимум зусиль для формування гармонійної особистості дитини засобами образотворчого мистецтва, розвитку творчих здібностей і розкриття потенціалу, спонукання до творчого самовираження і самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и её информационно-методическое обеспечение: Учеб. пособие. – К. : ВШ, 1990. – 248 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. шк., 1989. – 608 с.
3. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
4. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития / В. Г. Маралов. – М. : Академия, 2002. – 256 с.
5. Маркова О. І. Професійний саморозвиток педагога. – К. : Вища школа, 2004.
6. Мясищев В. Н. Проблема способностей в советской психологии и ее ближайшие задачи // Проблемы способностей / Под ред. В. Н. Мясищева. – М. : Издательство АПН РСФСР, 1962. – С. 5–14.
7. Педагогика : большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапацевич]. – Минск : Современное слово, 2005. – 720 с.
8. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: [навчальний посібник] / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 589 с.
10. Стрітьєвич. Т. М. Компоненти та критерії сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / Т. М. Стрітьєвич // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 74. – С. 149–154.
11. Харченко П. В. Формування готовності до професійного саморозвитку у майбутнього педагога-музиканта : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / П. В. Харченко. – К., 2004. – 20 с.